

1

OPTIMEERIGE OMA ELU

Reegel nr 1.

Maksimeerige oma positiivseid elukogemusi.

2008. aasta oktoobris olid Erin ja tema abikaasa John kolme väikese lapsega edukad juristid. Äkitselt selgus, et Johnil on pehmekoe sarkoom, haruldane ja kiiresti arenev keha pehmete kudede vähk. „Keegi ei arvanud, et tervel 35-aastasel inimesel võib olla pesapallisuurune kasvaja,“ meenutab Erin. Seega ei kahtlustanud keegi vähki enne, kui kasvaja oli levinud Johni selja- ja jalaluudesse. „Me ei saanud tema seisundi tõsidusest aru enne, kui ta käis röntgenis ja see pilt helendas nagu jõulupuu,“ ütleb Erin. See sünge diagnoos ehmatas ja vapustas teda. Kuna John oli töötamiseks liiga haige, langes kogu pere eest füüsiliselt ja rahaliselt hoolitsemise koormus tema õlule. Seda oli ühe inimese jaoks liiga palju.

Me olime Eriniga lapsest saadik sõbrad olnud, nii et tahtsin teha kõik mis minu võimuses, et olukord oleks vähem kohutav. „Jäta kõik see,“ ütlesin talle, „ja veetke perena koos aega, kuni John veel saab.“ Pakkusin ka abi kulude katmisel.

Selgus, et mul polekski olnud vaja seda öelda. Erin oli juba mõelnud töölt lahkumise peale, et keskenduda sellele, mis on tõeliselt oluline. Ja seda ta ka tegi. Oma kodus Iowas nautis paar Johni vähiravi vahelistel aegadel lihtsaid rõõme teineteise seltskonnast: nad käisid pargis, vaatasid filme, mängisid videomänge ja käisid koos lastel pärast tunde koolis järel.

Novembris, kui kohalikud arstid olid edutult teinud kõik, mida suutsid, leidis Erin ühe kliinilise uuringu Bostonis, kuhu nad koos eksperimentaalse ravikuuri läbi tegemiseks Johniga mitu korda sõitsid. Kuni John veel kõndida sai, kasutasid nad oma sealset vaba aega selleks, et käia mõnedel linna ajalugu tutvustavatel ekskursioonidel. Üsna pea aga nende lootused kustusid ja ühel päeval murdus John mõtte juures, millest kõigest ta ilma jääb – alates sellest, et näha oma lapsi suureks sirgumas, kuni selleni, et aastaid koos Eriniga mööda saata.

John suri 2009. aasta jaanuaris, kõigest kolm kuud pärast diagnoosi saamist. Sellele perioodile tagasi vaadates meenutab Erin traumat ja muserdatust, kuid ta on rõõmus, et jättis oma töö, et olla kodus koos Johniga.

Enamik inimesi oleks sellises olukorras teinud sama. Surm äratub inimesed üles ja mida lähemale see jõuab, seda ärksamaks ja teadlikumaks me muutume. Kui lõpp on lähedal, hakkame äkki mõtlema, *mida kuradit ma teen? Miks ma nii kaua ootasin?* Kuni selle ajani läheb valdav osa meist läbi elu nii, nagu meil oleks piiramatult aega käes.

Osalt on selline käitumine mõistlik. Oleks rumal elada iga päev nii, nagu oleks see viimane: te ei vaevuks töötama, eksamiks õppima ega hambaarsti juures käima. Seega on mõttekas oma soovide

rahuldamist mingil määral edasi lükata, sest see tasub end pikas perspektiivis ära. Kuid kurb tõde on see, et liiga paljud inimesed lükkavad rahulduse saamist liiga kaua või koguni määramata ajani edasi. Nad lükkavad edasi seda, mida tahavad teha, kuni on juba liiga hilja. Nad säästavad raha kogemuste jaoks, mida ei saa kunagi nautida. Elamine nii, nagu oleks teie elu lõputu, on vastupidine pika perspektiivi võtmisele: see on kohutavalt lühinägelik.

Ilmselt on Erini ja Johni lugu äärmuslik näide. Kaugelearenenud pehmekoe sarkoom on haruldane ja surm vaatas sellele paarile näkku palju karmimalt kui enamikule inimestele. Ometi on probleem kõikide jaoks ühesugune selles mõttes, et igäihe tervis üldiselt halveneb aja jooksul ja varem või hiljem me kõik sureme. Seega peame kõik vastama küsimusele, kuidas oma piiratud aega siin maa peal maksimaalselt ära kasutada.

Niimoodi öelduna kõlab see justkui kõrgem filosoofiline mõte, kuid mina ei näe seda nii. Olen inseneri haridusega ja teenisin oma varanduse tänu analüütilistele oskustele ning näen seda küsimust optimeerimisprobleemina: kuidas maksimeerida tädeviimist, minimeerides samal ajal raiskamist.

Igäihe probleem

Me kõik seisame selle küsimuse mingi versiooni ees. Loomulikult erinevad rahasummad inimesiti, sageli väga suurel määral. Ent põhiküsimus on meie kõigi jaoks sama: milline on parim viis oma eluenergia jaotamiseks?

Olen selle küsimuse üle alates ajast, mil minu sissetulekutest jätkus vaevu äraelamiseks, piisavalt palju mõelnud ning jõudnud mitme loogilise juhtpõhimõtteeni. Need mõtted on selle raamatu aluseks. Näiteks, mõningaid kogemusi saab nautida ainult teatud

aegadel: enamik ei saa üheksakümnendates eluaastates enam vee-suuskadega sõitma minna. Teine põhimõte: kuigi meil kõigil on vähemalt potentsiaalselt võimalik teenida tulevikus rohkem raha, ei saa me kunagi minna ja võtta tagasi aega, mis nüüdseks on kadunud. Seega ei ole mõtet lasta võimalustel mööda minna, kartes oma raha raisata. Oma elu raiskamine peaks olema palju suurem mure.

Ma usun väga nendesse ideedesse ja jutlustan neid alati, kui vähegi võimalus tekib. Vahet pole, kas tegemist on 25-aastase inimesega, kes kardab oma unistuste karjääri poole püüelda ja rahuldub selle asemel turvalise, kuid hingele mitte midagi pakkuva tööga, või endiselt pikki tööpäevi tegeva ja pensioniks raha kõrvale paneva 60-aastase multimiljonäri – ma vihkan seda, et inimesed raiskavad oma ressursse ja lükkavad edasi elu elamist täisväärtuslikult nüüd ja praegu. Ja ma ka ütlen seda neile. Nii palju kui võimalik, praktiseerin seda, mida kuulutan. Tõsi, mõnikord olen kõrvalt vaadates nagu paks jalgpallitreener, kes ise ei suuda oma nõuandeid järgida. Aga kui end sellelt taban, siis teen korrektiive, millest mõnedest saate lugeda selle raamatu järgnevatest peatükkidest. Keegi meist ei ole täiuslik, kuid ma annan endast parima, et elada oma sõnade järgi.

Me oleme kõik ühesugused, me oleme kõik erinevad

Elu elamiseks täisväärtuslikult on mitmeid erinevaid viise. Näiteks mulle meeldib reisida ja mulle meeldib pokker, nii et ma käin palju reisimas, mõnikord selleks, et osaleda pokkeriturniiridel. See tähendab, et kulutan igal aastal suure osa oma säästudest reisimisele ja pokkerile. Kuid ärge saage minust valesti aru: ma ei propageeri seda, et kõik kulutaksid oma säästud reisimisele, rääkimata pokkerist.

Propageerin, et tuleb otsustada, mis teeb teid õnnelikuks, ja seejärel konverteerida oma raha nendeks valitud kogemusteks.

Need nauditavad kogemused on loomulikult iga inimese puhul erinevad. Mõned inimesed on aktiivsed ja seiklushimulised, teised eelistavad jääda kodu lähedale. Mõned saavad suurt rahuldust kulutamisest enda, oma pere ja sõprade heaks, teised aga eelistavad kulutada oma aega ja raha nende peale, kellel on olnud vähem õnne kui neil endil. Ja muidugi võime nautida mitmeid erinevaid kogemusi. Samapalju kui mulle meeldib reisida, meeldib mulle ka kulutada oma aega ja raha sellele, et edendada asju, mis mulle korda lähevad, alates pankade päästmise vastu võitlemisest kuni orkaaniohvrite abistamiseni USA Neitsisaartel. Seega ei püüa ma kindlasti öelda, et üks kogemuste kogum on parem kui teine. Selle asemel peaksite oma kogemusi valima teadlikult ja eesmärgipäraselt, mitte elama elu autopiloodil, nagu paraku liiga paljud meist teevad.

Loomulikult on see keerulisem kui lihtsalt teada, mis teid õnnelikuks teeb, ja kulutada oma raha igal ajal nendele elamustele. Seda seetõttu, et võime nautida erinevaid elamusi muutub meie eluaja jooksul. Mõelge, kui vanemad võtsid teid väiksena kaasa oma Itaalia ringreisile, siis kui palju te sellest kallist puhkusest saite, peale võimaliku eluaegse armastuse Itaalia jäätise vastu? Või mõelge teisele äärmusele: kui palju arvate end nautivat ronimist mööda Rooma Hispaania treppe, olles oma üheksakümnendates aastates – eeldusel, et olete selleks ajaks veel elus ja suudate üldse seal ronida? Nagu ühe majandusajakirja artikli pealkiri ütles: „Mis kasu on rikkusest ilma tervisetä?“

* Finkelstein, Erzo F. P. Luttmer ja Matthew J. Notowidigdo, „What Good Is Wealth Without Health? The Effect of Health on the Marginal Utility of Consumption“. – *Journal of the European Economic Association* 11 (2013): 221–58. (Siis ja edaspidi autori märkused, kui ei ole märgitud teisiti.)

Teisisõnu, selleks et oma ajast ja rahast parimat võtta, on oluline ajastamine. Seega, et suurendada oma üldist elust saadud rahulolu, on tähtis saada iga kogemus õiges vanuses. Ja see kehtib olenemata sellest, mida te naudite või kui palju raha teil on. Kuigi igapäevase eluga rahulolu tase on erinev – näiteks inimesed, kellel on suhteliselt vähe vabalt kasutatavat sissetulekut, kipuvad olema madalama rahulolu tasemega, ja loomupäraselt rõõmsamad inimesed kipuvad olema kõrgema rahulolu tasemega –, peame me kõik oma kogemusi õigesti ajastama. Maksimeerides oma kogemustest saadavat rahulolu – planeerides aja ja raha kulutamist, et saavutada olemasolevate ressurssidega võimalikult suured tipud –, maksimeerite oma elu. Võttes vastutuse nende oluliste otsuste eest, võtate vastutuse oma elu eest.

Aumiljardär

Mõned mu sõbrad kutsuvad mind „aumiljardäriks“, mis tähendab täpselt seda, mida arvate: ma ei ole tegelikult miljardär, aga ma kulutan nagu miljardär.

Tegelikkuses ei kuluta enamik miljardäre elu jooksul oma varandust ära. On piir, kui palju inimene suudab enda peale kulutada isegi kõige luksuslikuma maitse puhul, nii et ülikikkad kipuvad palju raha ära andma. Sellegipoolest annetavad 2000 rikkaimat Ameerika leibkonda (enamik neist on eakad) kokku igal aastal vaid ühe protsendi oma kogurikkusest. Ka sellise määra juures ei suuda nad oma tohutuid vahendeid enne surma ära kasutada. Ma ei räägi siinkohal ainult inimestest ülikirikastest. Kõige rikkamate majapidamiste hulka kuuluvad ka tänapäeva kõige helledamad filantroobid – inimesed nagu Bill Gates, Warren Buffett ja Michael Bloomberg, kes kõik on lubanud oma varanduse ära

kinkida.* Kuid isegi nendel erakordsetel annetajatel on raske oma miljardeid piisavalt kiiresti ära kulutada. Osaliselt on see tingitud asjaolust, et nad on kogunud nii palju vara, et nende raha kasvab igal aastal rohkem, kui nad suudavad läbimõeldult ja vastutus-tundlikult ära anda. Näiteks Gatesi varandus on alates 2010. aastast peaaegu kahekordistunud – ja seda isegi vaatamata sellele, et ta on pühendunud haiguste ja vaesuse vastu võitlemisele. Kuigi ma ei taha kritiseerida kedagi, kes teeb maailmale nii palju imet-lusväärset head, pean siiski mõtlema, kui palju rohkem kasu võiks Gatesi tohutu varandus tuua, kui tal õnnestuks see kohe praegu kasutusse anda!

Vähemalt oli Gatesil tarkust ja ettenägelikkust lõpetada raha eest töötamine juba siis, kui ta oli veel piisavalt noor, ja hakata seda suures mahus kulutama. Liiga paljud rikkad ja edukad ini-mesed ei tee seda. Ja isegi Gates oleks pidanud palgatööst pen-sionile jääma enne, kui tal oli kogunenud mitu korda rohkem raha, kui ta ühe elu jooksul kulutada suudaks. Elu ei ole „Space Invaders“, „Kosmosevallutajate“ mäng – kogutud raha eest ei saa punkte nagu selles mängus –, kuid paljud inimesed suhtuvad sel-lesse just niimoodi. Nad lihtsalt teenivad ja teenivad, püüdes kas-vatada oma jõukust, mõtlemata sellele, kuidas maksimeerida oma eluajal jõukusest saadavaid hüvesid – sealhulgas seda, mida nad saavad anda oma lastele, sõpradele ja ühiskonnale laiemalt just praegusel hetkel.

* David Callahan, „The Richest Americans Are Sitting on \$4 Trillion. How Can They Be Spurred to Give More of it Away?“ – *Inside Phi-lanthropy*, <https://www.insidephilanthropy.com/home/2018/12/4/the-richest-americans-are-sitting-on-4-trillion-how-can-they-be-spurred-to-give-more-of-it-away>.

Elumuutev vestlus

Ma ei ole alati nii mõelnud. Kindlasti ei mõelnud ma nii, kui töötasin oma esimesel töökohal pärast kolledžit. Iowa ülikoolis olin mänginud jalgpalli ja õppinud elektrotehnikat. Kuigi armastasin inseneriteadust ja mul on ikka veel see optimeeriv mõtteviis, teadsin selleks ajaks, kui ülikooli tulid töölevärbajad, et mingil juhul ei tahaks ma hakata tegema tüüpilist insenerikarjääri. Töötades sellises ettevõttes nagu näiteks IBM, oleks mul kulunud aastaid tööd kiibi alajaotuse alajaotuse kallal, et saada võimalus teha mingit tegelikku disaini. See ei tundunud põnev. Jäik graafik – ja ainult paar nädalat puhkust aastas – oleks takistanud mul teha kõiki muid asju, mida ma teha tahtsin. Kindlasti olin noor ja mul olid suurushullustuse taolised illusioonid. Kuid ma olin kindel, et kusagil mujal ootab mind midagi palju paremat.

Minu kolledžiajal tuli välja film „Wall Street“. Tänapäeval naerab enamik inimesi selle filmi üle: pilkame Michael Douglase lakutud juustega tegelaskuju Gordon Gekkot, kes kuulutas, et „ahnus, parema sõna puudumisel, on hea“. Me kõik teame, kuhu selline ohjeldamatu kapitalism meie riigi viis. Kuid tol ajal meeldis mulle väga see külluslik ja vaba elustiil, mida filmis kujutati. Tundsin, et finantstööstus annaks mulle just sellise vabaduse, mida tahtsin.

Niisiis asusin tööle New Yorgi kaubabörsil. Minu ametinimetus oli „ekraaniteenindaja“ – olin lihttööline, kelle ülesandeks oli teha näiteks selliseid asju nagu oma bossidele kauplemisplatsil vaikselt võileibu viia. See oli finantstööstuse vaste Hollywoodi postitoas töötamisele.

Minu palk sellel ametikohal oli 16 000 dollarit aastas. Sellest ei piisanud New Yorgis äraelamiseks isegi 1990ndate alguses, nii et ma kolisin tagasi koju ema juurde Orange'isse, New Jerseysse.

Pärast seda, kui mind oli edutatud „ekraani peateenindajaks“ ja ma hakkasin teenima 18 000 dollarit, sain kolida Manhattani Upper West Side’i, kus jagasin stuudiokorterit. Panime toakaaslasega püsti isetehtud vaheseina, mis andis mulle pitsaahju suuruse nii-öelda magamistoa. Tol ajal oli mul nii vähe vaba sissetulekut, et kui ma ei ostnud metroo kuupiletit, jäin häтта, sest iga päev ei saanud ma endale täispiletit lubada. Kui viisin oma kohtingukaaslaste kinno ja ta popkorni tellis, olin vaikselt paanikas. Tõsiselt.

Nii hakkasin lisaraha teenimiseks öösiti oma ülemuse limusiiniga sõitma. Olin ülimalt kokkuhoidlik, püüdes säästa nii palju kui võimalik. Ainus mulle teadaolev veel kokkuhoidlikum inimene oli mu sõber Tony. Tema korjas isegi popkornikausist avanemata terad üles ja hoidis neid külmikus, lootes nii taastada nende niiskussisaldust ja neid uuesti kasutada.

Olin uhke oma kokkuhoidlikkuse üle ja tõeliselt endaga rahul, et suutsin nii väikese sissetuleku juures veel raha kõrvale panna. Siis ühel päeval vestlesin oma ülemuse Joe Farrelliga, kes oli partner selles ettevõttes, kus ma töötasin. Kuidagi jõudsime jutuga säästmiseni. Rääkisin talle, kui palju olin säästnud – see oli selleks ajaks vist umbes 1000 dollarit –, arvates, et ta imetleb mu raha haldamise oskust. Oh sa poiss, küll ma alles eksisin! Selline oli tema kurikuulus vastus:

„Kas sa oled kuradima idioot? Säästa seda raha?“

Ma oleksin nagu kõrvakiilu saanud. Ta jätkas. „Sa tulid siia, et teenida *miljoneid*,“ ütles ta. „Sinu võime teenida hakkab kasvama! Kas sa arvad, et teenid kogu oma ülejäänud elu ainult 18 000 aastas?“

Tal oli õigus. Ma ei olnud tulnud Wall Streetile tööle selleks, et teenida nii vähe, ja peaaegu kindlasti teeniksin ma järgnevatel aastatel rohkem. Miks siis peaksin selle juhusliku protsendi oma tagasihoidlikust sissetulekust tuleviku jaoks säästma? Peaksin nautima seda närust tuhandet dollarit kohe praegu!

See oli elumuutev hetk, mis lihtsalt löi mu meeled lahti uutele ideedele, kuidas oma sissetulekuid ja kulutusi tasakaalustada. Tolal ma seda ei teadnud, kuid see, millest Joe Farrell rääkis, on tegelikult üsna vana kontseptsioon rahanduses ja raamatupidamises. Seda nimetatakse *tarbimise ühtlustamiseks*. Meie sissetulekud võivad olla ühest kuust või aastast teise erinevad, kuid see ei tähenda, et meie kulutused peaksid neid erinevusi kajastama – parem oleks, kui neid erinevusi tasakaalustaksime. Selleks tuleb põhimõtteliselt kanda raha üle külluslikumatest aastatest vaesemate aastate peale. See on üks säästukontode kasutamise viis. Kuid mina olin oma säästukontot kasutanud täiesti vastupidi – võtsin raha ära oma nälgivalt nooremalt minalt, et anda see oma tulevasele jõukamale minale! Pole ime, et Joe nimetas mind idioodiks.

Täna seda lugedes võite öelda: okei, tarbimise ühtlustamine paistab teoorias mõistlik, aga kuidas te tegelikult tõesti teate, et saate tulevikus olema palju jõukam kui praegu? Mitte igast ekraaniteenindajast ei saa edukat kauplejat, nagu ka mitte igast Hollywoodi postitoas töötavast poisist ei saa stuudiomogulit. See on õiglane küsimus ja ma olen valmis esimesena tunnistama, et minu jaoks pidid paljud asjad õnnelikult kokku langema, et saaksin jõuda sinna, kus ma praegu olen. On tõsi, et ma ei võinud ette näha oma tulevase sissetuleku *suurust*. Aga asi on selles: mul oli õigus olla kindel oma sissetulekute *suunas*. Ma ei võinud teada, et teenin edaspidi miljoneid, kuid teadsin kindlalt, et teenin rohkem kui 18 000 dollarit aastas! Tegelikult oleksin võinud ka mõnes söögikohas laudu teenindades rohkem teenida.